

TÜRKİYE'DE BÜYÜME VE İSTİHDAM İLİŞKİSİ ÜZERİNE

H. Ekrem
CUNEDİOĞLU

İktisat lisans derecesini TOBB ETÜ'den alan Cunedioğlu, iş idaresi alanındaki doktora çalışmalarına Özyeğin Üniversitesi'nde devam etmekte olup, doktora tezinde müşteri-tedarikçi ilişkilerinin firma performansı ve davranışı üzerindeki etkisini incelemektedir. Uygulamalı mikro-ekonomi, sanayi ve dış ticaret politikası, ekonomik ağlar ve endüstriyel organizasyon konularında çalışmalar yapmaktadır.

ÖZET - Bu bilgi notunda büyümenin istihdam yaratma kapasitesi 2004-2016 dönemi için, ülkenin büyüme dinamikleriyle uyumlu dört periyot (2004-2007, 2007-2009, 2009-2011 ve 2011-2016) şeklinde incelenmiştir. Büyüme ve istihdam ilişkisini incelemek üzere istihdamın büyüme esnekliği ve istihdam eşiği değişkenleri kullanılmıştır. Yapılan analizler, 1) 2012'ye kadar büyüme ve istihdam artışı arasındaki pozitif ilintinin, 2012'den sonra negatif ilintiye döndüğünü, 2) istihdam yaratma için gerekli minimum büyüme oranına göre sektörler arasında emek yoğunluğu farklarından ve sektörlerin ekonomideki ağırlıklarından kaynaklı farklılıklar gözlemlendiğini, 3) kriz öncesi döneme kıyasla 2011 sonrası dönemde tüm sektörler için çalışan başına verimlilik artışının yavaşladığını göstermiştir.

Bu bilgi notunda büyümenin istihdam yaratma kapasitesi 2004-2016 dönemi için incelenmektedir. 2004 öncesinin araştırmaya dahil edilmemesinin nedeni TÜİK'in Şubat 2014'te işgücü istatistiklerinde yaptığı revizyon nedeniyle yıllık verilerde 2004 öncesi ile 2004 ve sonrasının karşılaştırılmasının mümkün olmamasıdır.

Çalışmada Türkiye'nin büyüme dinamikleri doğrultusunda 2004-2016 dönemi karakteristik farklılıkları olan 4 periyot şeklinde incelenmiştir. Söz konusu dört grup 2004-2007 (küresel kriz öncesi), 2007-2009 (küresel kriz dönemi), 2009-2011 (küresel krizden toparlanma), 2011-2016 (toparlanma sonrası) şeklindedir. Ortalama büyüme hızları 2004-2007 döneminde %7,1, 2007-2009 döneminde -%1,9, 2009-2011 döneminde %9,8 ve 2011 sonrasında %5,5 şeklindedir. Dolayısıyla bu gruplamayı 2007 öncesi hızlı büyüme, kriz döneminde

daralma, kriz sonrası baz etkisine dayalı çok hızlı büyüme ve normalleşme dönemindeki 2007 öncesine kıyasla düşük büyüme dönemi şeklinde değerlendirmek de mümkündür.

İŞGÜCÜ VE İSTİHDAM DİNAMİKLERİ

Yukarıda belirtilen dört dönemdeki ortalama istihdam artış hızı sırasıyla %1,8, %1,3, %6,4 ve %2,4 şeklinde gerçekleşmiştir. Tarım dışı istihdamın ortalama artış hızları ise %4,5, %0,5, %5,9 ve %4 şeklindedir. İstihdam ve büyüme dinamikleri birlikte değerlendirildiğinde 2004-2007 yüksek büyüme-düşük istihdam artışı, 2007-2009 daralma-düşük istihdam artışı, 2009-2011 çok hızlı büyüme-yüksek istihdam artışı ve 2011 sonrası ise görece düşük büyüme-ortalama istihdam artışı dönemleridir.

Tablo 1. Sektörlerin toplam istihdam değişimine katkısı

	2004-2007	2007-2009	2009-2011	2011-2016
Toplam istihdamın değişimi	1108000	538000	2833000	3095000
İstihdam değişimine katkı				
Tarım dışı	176.4%	28.1%	68.6%	127.1%
Tarım	-76.4%	71.9%	31.4%	-27.1%
Sanayi	35.6%	-34.2%	20.3%	19.2%
İmalat Sanayi	31.2%	-25.8%	14.8%	17.7%
İnşaat	23.9%	3.3%	15.1%	10.0%
Hizmetler	116.8%	58.9%	33.3%	97.9%

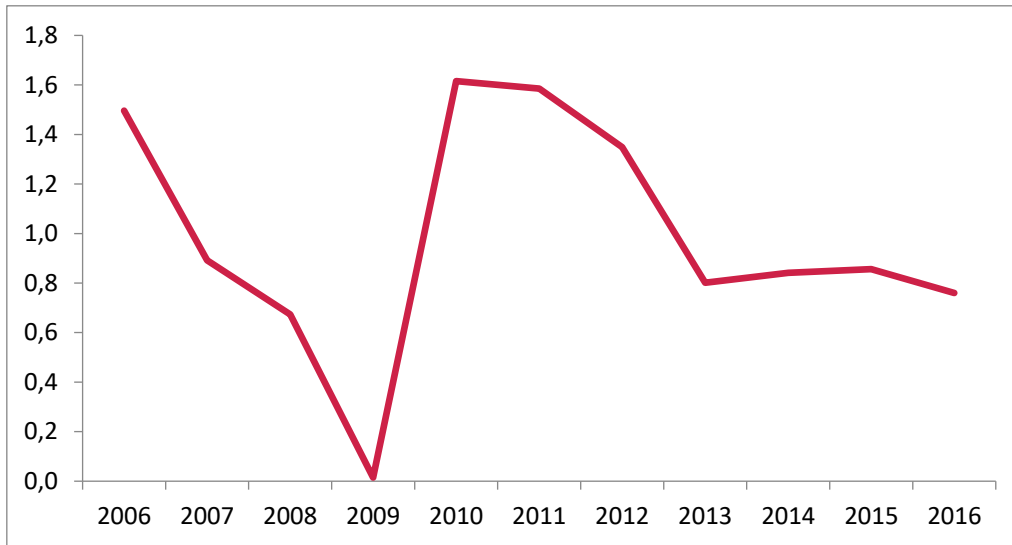
Kaynak: TÜİK, yazarın hesaplamaları

Toplam istihdam ile tarım-dışı istihdam büyümelerinin arasındaki farklılık tarım sektörünün istihdama dönemsel olarak farklı katkılar sunduğuna işaret etmektedir. Tablo 1’de görüleceği üzere tarım sektörü kriz ve toparlanma dönemlerinde istihdamı sırtlarken, sektörün normal dönemlerde istihdam yaratma kapasitesi giderek azalmaktadır. İstihdamın dinamosu denebilecek sektör ise şüphesiz hizmetler ve inşaat sektörleridir. Sanayi sektörünün istihdam artışına katkısının hizmetlere göre daha zayıf olması, sektörün teknolojik gelişmelere daha duyarlı olmasından kaynaklanmaktadır.

İstihdam artarken işsizlik oranının da artması işgücüne katılımın istihdamdan hızlı artmasından, yani emek talebinin emek arzını karşılayamamasından kaynaklanmaktadır. Küresel kriz öncesinde %44,3 olan işgücüne katılım oranı 2016 itibarıyla %52 düzeyindedir.

Diğer taraftan 2007’de %9,2 olup, 2012’de %8,4’e kadar gerileyen işsizlik oranı 2012 sonrasında sürekli bir yükseliş sergileyerek 2016’da %10,9 düzeyine ulaşmıştır. Tarım dışı işsizlik ise 2012’de %10,3’ten 2016’da %13’e artmıştır. Şekil 1’de istihdamın işgücüne esnekliği gösterilmektedir. Esneklik değeri işgücündeki %1’lik artışın istihdamda yarattığı yüzde değişimi temsil etmektedir ve değerin 1’den büyük olması işgücü artışından daha çok istihdam artışı yaşandığı anlamına gelmektedir. Görüleceği üzere küresel kriz öncesinde ve krizden toparlanma döneminde 1’den yüksek olan esneklik, diğer dönemlerde 1’den küçük değerler almıştır. Toparlanma sonrası döneme bakıldığında, 2011-2013’te ciddi bir düşüşün yaşandığı, 2013 ve sonrasında ise ortalama 0,8 bandına oturduğu dikkat çekmektedir. Yani mevcut dinamik devam ettiği takdirde işgücündeki her %1 artış ortalama %0,8 istihdam artışı doğuracak ve işsizlik oranı artmaya devam edecektir.

Şekil 1. İstihdamın işgücüne esnekliği

Kaynak: TÜİK, yazarın hesaplamaları

İstihdam konusunda en dikkat çekici gelişmelerden biri de genç işsizliğindeki 2012 sonrası sürekli artıştır. 2012-2016 döneminde genç işgücü 795.000 kişi artarken, bu gençlerin 309.500’ü iş bulamamıştır. Bu uyumsuzluk nedeniyle 2012’de %15,8 olan genç işsizlik oranı 2016’da %19,6’ya yükselmiştir. Diğer taraftan, genç nüfusta işsizlik oranının 2017’de bir düşüş trendine girmiştir. Ancak Kasım 2017 itibarıyla %18,7 olarak gerçekleşen mevsim etkilerinden arındırılmış oran hala Kasım 2012’deki %16,5 düzeyinin üzerindedir. Kasım 2017’de

genç işsizliği erkeklerde %16,2 iken kadınlarda %25’tir. Diğer bir ifadeyle çalışmak isteyen her 100 genç erkeğin 16’sı, her 100 genç kadının ise 25’i iş bulamamaktadır. Genç nüfusun %22,9’u ne istihdamda ne de eğitimde yer alması ve bu oranın kadınlar özelinde %32,6 olması durumun vahametini artırmaktadır. Gençlerin üretken faaliyetlere yeterince katılmamasının giderek ciddileşen sosyal bir yara olması bir yana, işgücü piyasası da genç olmayanlara kıyasla gençleri işe yerleştirme hususunda tembel davranmaktadır.

BÜYÜME VE İSTİHDAM İLİŞKİSİ

Büyüme ve istihdam ilişkisini incelemek üzere istihdamın büyüme esnekliği ve istihdam eşiği değişkenleri kullanılmıştır. İstihdamın büyüme esnekliği, istihdamdaki yüzde değişimin yıllık büyümeye oranlanmasıyla hesaplanmaktadır. Örneğin yıllık %5 büyüme gerçekleştiğinde istihdam %1 artmışsa esneklik 0,2 değerini almaktadır ve %1 büyüme %0,2 istihdam artışı yaratmış şeklinde yorumlanmaktadır. Bu değer ne kadar yüksekse büyümenin işsiz sayısını azaltma ihtimali de o denli yüksek olacaktır. İstihdam eşiği ise belirli bir dönemdeki ortalama büyümeden aynı dönemdeki ortalama istihdam büyümesinin çıkarılmasıyla elde edilmektedir. Bu değişken, istihdam yaratmak için gereken minimum büyüme eşik değerini vermektedir. Örneğin, istihdam eşiği %4 olarak hesaplanmışsa, söz konusu dönemde istihdam artışı sağlamak için ekonomi en az %4 büyümek durumunda kalmıştır sonucuna varılmaktadır.

Tarım hariç, 2007 öncesine kıyasla 2011 sonrasında istihdam yaratan bir büyüme trendi söz konusudur. Çalışmada kullanılan dört dönem için istihdamın büyüme esnekliği değerleri Tablo 2’de sunulmuştur. 2004-2007 döneminde büyümenin istihdam yaratma esnekliği 0,27 olarak hesaplanmıştır. Yüksek büyümenin söz konusu olduğu bu dönemde istihdamın büyümeye kıyasla düşük artması ülkenin çalışan verimliliğinde bir artış doğurmuştur. Bu durum, uzun vadeli büyüme performansı açısından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Diğer taraftan ana sektörler detayında istihdamın büyüme esnekliği değerleri incelendiğinde, aslında bu düşük değerlerin temelde tarım istihdamındaki hızlı azalmadan kaynaklandığı sonucuna varılmaktadır. 2004-2007 döneminde toplam istihdam 1.108.000 artarken, tarım istihdamı 846.000 azalmıştır.

Tablo 2. İstihdamın büyüme esnekliği

	2004-2007	2007-2009	2009-2011	2011-2016
Toplam	0.27	1.25	0.67	0.48
Tarım dışı	0.57	1.80	0.59	0.75
Tarım	-1.40	0.91	1.71	-2.98
Sanayi	0.36	2.39	0.57	0.39
İmalat	0.32	3.98	0.44	0.40
İnşaat	0.52	-0.11	0.77	0.55
Hizmetler	0.64	-0.82	0.42	5.54

Kaynak: TÜİK, yazarın hesaplamaları

Tarım sektörünün istihdama katkısı aşırı oynaklık göstermektedir ve bu nedenle istihdam dinamiklerini tarım-dışı verilerle çalışmak daha anlamlı sonuçlar sunabilir. 2004-2007 döneminde ciddi düşük yaşayan tarım istihdamı, küresel kriz ve krizden toparlanma dönemlerinde hızlı bir istihdam artışı yaşamış, 2011 sonrasında 2004-2007’den daha hızlı istihdam yıkımı sergilemiştir. Ekonomi içindeki ağırlığı görece düşük olmasına rağmen, istihdam dinamiklerinde büyük sapmalara sebep olduğundan, istihdam-büyüme ilişkisini tarımı dışarıda tutarak incelemek daha uygundur. Nitekim, Tablo 2’de görüleceği üzere büyümenin istihdam yaratma kapasitesi tüm ekonomi ve tarım-dışı ekonomi için farklılaşmaktadır. Küresel krize kadar emek

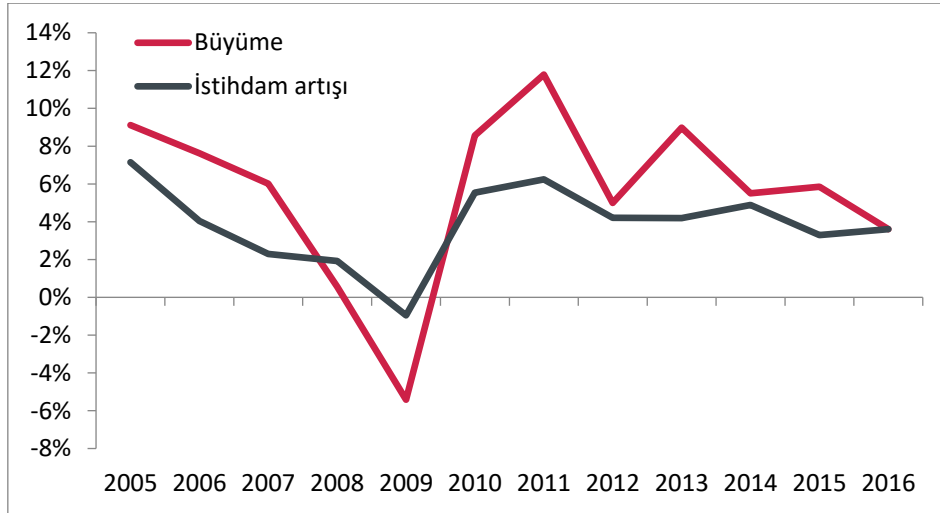
verimliliğini artırıcı yönde cereyan eden büyüme-istihdam ilişkisi, kriz sonrasında aksi yöne sapsmış görünmektedir. Özellikle hizmetler sektöründe 2011-2016 dönemi için istihdamın büyüme esnekliğini 5,54 gibi oldukça yüksek bir değer aldığı dikkat çekmektedir. Hizmetler sektörünün her %1 katma değer artışı sektör istihdamında %5,5 artış yaratmıştır. İmalat sektörü için esneklik değeri 2011-2016 dönemi için 2004-2007 düzeyinin üzerinde olmakla birlikte hala makul düzeylerde dir.

2012’ye kadar büyüme ve istihdam artışı arasındaki pozitif ilinti (aynı yönlerde hareket etme), 2012’den sonra yerini negatif ilintiye bırakmıştır. Şekil 2’de tarım dışı büyüme ve istihdam artış oranlarının seyri 2004-2016 dönemi için sunulmuştur. Teorik açıdan

anlamli olan bir iliŒi 2012'den sonra bir anda tuhaflaŒmıŒ, büyüme hızı artarken, istihdam artıŒı yavaŒlamaya baŒlamıŒtır. Bu tezat nedeniyle tarım dıŒı büyümenin istihdam yaratma kapasitesi 2012'den sonra

bir azalıŒ-artıŒ döngüsüne girmiŒ, 2016 itibariyle istihdamın büyüme esnekliği 1 değerine ulaŒmıŒtır. Ekonomi %3,6 büyürken, aynı dönemde istihdamın da %3,6 artması sıfır verimlilik artıŒı anlamına gelmektedir.

Œekil 2. Tarım-dıŒı büyüme ve istihdam artıŒ oranları

Kaynak: TÜİK, yazarın hesaplamaları

İstihdam yaratmak için gerekli minimum büyüme oranları ana sektörlerin yapısal farklılıklarını gözler önüne sermektedir. Teknoloji yoğunluğu imalat sektöründen hizmetler sektörüne doğru giderek azalmaktadır. Bu nedenle, sektörlerdeki büyümenin istihdam yaratma kapasitesi de farklılık sergilemektedir Tablo 3'te ana sektörlerin istihdam artıŒı yaŒaması için gereken minimum büyüme oranları dört dönem için gsterilmiŒtir. Tarım dıŒı istihdam eŒiđine bakıldığında, daha önceki bulgularla uyumlu olarak 2011 sonrasında eŒiđin oldukça dŒtđ görülmektedir. Kriz ncesi dönemde tarım-dıŒı istihdam artıŒı için gereken minimum büyüme %3,1 iken, 2011 sonrası için bu oran %1,7'ye

dŒmŒtr. Ana sektör detayına inildiğinde ise bu dŒk değerin temelde hizmetler sektörünün ekonomideki ağırlığından kaynaklandığı sonucuna varılmaktadır. Emek yoğun olan hizmetler sektöründe istihdam artıŒı yaŒanması için sektörün yalnızca %0,8 büyümesi yetmektedir. Mevcut durumda tarım sektöründe istihdam artıŒı sağlamak için en az sektör katma değerinin %5,2 büyümesi gerekmektedir. 2011 sonrası dönemde tarım sektöründeki ortalama büyümenin %2,4 ve aynı oranın 2015 hariç tutulduğunda %0,6 olduğu dŒnldđnde tarımda istihdam artıŒı sağlamanın mevcut durumda pek de mümkün olmadığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Tablo 3. Sektörel istihdam eŒikleri

	2004-2007	2007-2009	2009-2011	2011-2016
Toplam	5.2%	-3.2%	3.4%	3.1%
Tarım dıŒı	3.1%	-2.9%	4.3%	1.7%
Tarım	6.2%	0.4%	-2.6%	5.2%
Sanayi	5.2%	-1.9%	7.0%	3.0%
İmalat	5.7%	-2.6%	9.6%	3.1%
İnŒaat	8.5%	-11.0%	5.1%	4.0%
Hizmetler	2.4%	-7.0%	5.9%	0.8%

Kaynak: TÜİK, yazarın hesaplamaları

Tüm tartışmanın işaret ettiği gibi kriz öncesi döneme kıyasla 2011 sonrası dönemde verimlilik artışı yavaşlamıştır. Tablo 4'te ana sektörler detayında bir verimlilik değişimi göstergesi olarak çalışan başına katma değer'in ortalama büyüme hızı değerleri sunulmuştur. Tüm

sektörler için verimlilik artış hızı 2007 öncesine kıyasla gerilemiş durumdadır. Sürdürülebilir büyüme açısından bu durum vahamet arz etmekte, çanlar uzun vadeli büyüme performansı için çalmaktadır.

Tablo 4. Çalışan verimliliğinde ortalama büyüme

	2004-2007	2007-2009	2009-2011	2011-2016
Toplam	5.1%	-3.2%	3.1%	3.0%
Tarım dışı	3.0%	-2.9%	4.0%	1.7%
Tarım	7.0%	0.4%	-2.4%	5.4%
Sanayi	5.1%	-1.9%	6.7%	3.0%
İmalat	5.6%	-2.6%	9.3%	3.0%
İnşaat	8.0%	-10.9%	4.4%	3.9%
Hizmetler	2.3%	-6.9%	5.6%	0.8%

Kaynak: TÜİK, yazarın hesaplamaları